

دانشگاه ایلام

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

بررسی تطبیقی سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان کندوله‌ای با
سیاوش‌نامه‌ی فردوسی

دانشجو:

زینب رحمتی

استاد راهنما:

دکتر خلیل بیگ‌زاده

استاد مشاور:

دکتر موسی پرنیان

بهمن 1389

به نام خدا

بررسی تطبیقی سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان کندوله‌ای با سیاوش‌نامه‌ی فردوسی

دانشجو:

زینب رحمتی

پایان‌نامه ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت‌های تحصیلی لازم
برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته‌ی:

زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه ایلام

ایلام

جمهوری اسلامی ایران

در تاریخ ۱۳۸۹/۱۱/۱۵ توسط هیأت داوران زیر ارزیابی و با درجه **عالی** به تصویب نهایی رسید.

دکتر خلیل بیگ‌زاده، استادیار زبان و ادبیات فارسی (راهنما و رئیس هیأت داوران)

دکتر موسی پرنیان، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی (مشاور)

دکتر رحمان ذبیحی، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی (داور)

دکتر الیاس نورایی، استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی (داور)

بهمن ۱۳۸۹

تقدیم به

آنان که

برایم جاودانه اند.

قدردانی و سپاس:

سپاس خدای راست عزوجل...

آنچه می‌خوانیم پژوهشی اندک است که با رویکردی تطبیقی به معرفی دو منظومه‌ی سیاوش‌نامه‌ی حکیم ابوالقاسم فردوسی و سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان کندوله‌ای کرمانشاهی و مقایسه و تطبیق آنها با یکدیگر می‌پردازد و در زمره‌ی اولین تحقیقات تطبیقی در این زمینه به شمار می‌رود. پرواضح است که این کار سختی‌های ویژه‌ی خود را دارد؛ اما امید است که خوانندگان ارجمند به دیده‌ی بخشش آن را بنگرند و این دفتر خرد، زمینه‌ای برای پژوهش‌های بعدی گردد. بر خود لازم می‌دانم که از تمامی استادان و معلمانم، خصوصاً جناب آقای دکتر خلیل بیگ‌زاده (استاد راهنما) و جناب آقای دکتر موسی پرنیان (استاد مشاور) که با راهنمایی‌ها و مشورت‌های خود مرا در انجام این کار یاری کرده‌اند، بسیار تشکر کنم؛ همچنین از خانواده‌ی عزیز و همسر مهربانم که زمینه‌های پیشبرد این پژوهش را فراهم کردند، صمیمانه سپاسگزارم.

چکیده:

پژوهش‌های تطبیقی شاخه‌ای مستقل و تازه از پژوهش در گستره‌ی ادبیات است که به بررسی و شناخت روابط و پیوندهای ادبیات ملل گوناگون با یکدیگر می‌پردازد. شاهنامه‌ی حکیم ابوالقاسم فردوسی از جمله آثار حماسی مشهور در ایران و جهان است که اندیشمندان بسیاری به آن نظر داشته‌اند و آثاری به تقلید از آن خلق کرده‌اند. از جمله‌ی این اندیشمندان، الماس‌خان کندوله‌ای کرمانشاهی - شاعر توانای کردزبان - است که آثار حماسی فراوان و برخی آثار غنایی را به تقلید از شاهنامه‌ی حکیم طوس به نظم کشیده است. ساختار داستانی و محتوایی آثار الماس‌خان با شاهنامه‌ی فردوسی شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارد. این پژوهش به منظور تحلیل تطبیقی ساختار و محتوای سیاوش‌نامه‌ی فردوسی و سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان کندوله‌ای به شیوه‌ی توصیفی و تحلیل تطبیقی انجام شده است و شامل کلیات و تعاریف، معرفی عناصر داستان، خلاصه‌ی دو داستان به نثر فارسی، بررسی ویژگی‌های ساختاری و محتوایی دو اثر و نیز تحلیل تطبیقی آنها می‌شود؛ همچنین به ویژگی‌های مشترک و متفاوت این دو اثر و تأثیرپذیری الماس‌خان از فردوسی پرداخته شده و این تأثیرپذیری در مواردی مانند قالب، وزن، قافیه و ردیف، صورخیال و عناصر داستانی همچون شخصیت، طرح، زمان، مکان و ... نشان داده شده است.

واژه‌های کلیدی: فردوسی، الماس‌خان کندوله‌ای، سیاوش‌نامه، ادبیات تطبیقی، تحلیل ساختار و محتوا، عناصر داستان.

پیش‌گفتار (مقدمه)

فصل اول: کلیات تحقیق و تعاریف

1.1. کلیات تحقیق

5	1.1-1. شرح و بیان مسئله
6	2.1-1. اهداف
7	3.1-1. اهمیت و کاربرد نتایج
8	4.1-1. پیشینه
8	5.1-1. پرسش‌ها
9	6.1-1. روش تحقیق

2.1. تعاریف

9	1.2.1. معنای اصطلاحی ادبیات تطبیقی
10	2.2.1. سرچشمه‌های پیدایش و گسترش
14	3.2.1. کاربردها
17	4.2.1. فایده‌ها
18	5.2.1. موضوع پژوهش در ادبیات تطبیقی
20	6.2.1. ادبیات تطبیقی در ایران

فصل دوم: عناصر داستان

23	1.2. موضوع
23	2.2. درونمایه (فکر، معنا)

26 3.2. پیرنگ
27 1.3.2. تفاوت پیرنگ با داستان
30 4.2. کشمکش
31 5.2. گره افکنی
31 6.2. گره گشایی
31 7.2. بحران
32 8.2. تعلیق (هول و ولا)
32 9.2. نقطه‌ی اوج
33 10.2. تعریف شخصیت
33 1.10.2. شخصیت‌پردازی
36 11.2. زاویه‌ی دید
37 1.11.2. انواع زاویه‌ی دید
38 12.2. صحنه (مکان)
39 1.12.2. پردازش مکان در داستان
40 2.12.2. وحدت مکان
41 13.2. زمان
43 1.13.2. وحدت زمان
44 2.13.2. زمان در داستان‌های حماسی
45 14.2. حقیقت‌مانندی

فصل سوم: خلاصه‌ی دو داستان به نثر فارسی

48 1.3. خلاصه‌ی سیاوش‌نامه‌ی حکیم ابوالقاسم فردوسی
64 2.3. خلاصه‌ی سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان کندوله‌ای کرمانشاهی

فصل چهارم: بررسی ساختاری و محتوایی سیاوش‌نامه‌ی فردوسی

1.4. شخصیت‌ها

76	1.1.4. سیاوش
85	2.1.4. کیخسرو
89	3.1.4. رستم
91	4.1.4. کاوس
94	5.1.4. افراسیاب
99	6.1.4. فرنگیس
101	7.1.4. سودابه
104	8.1.4. گیو
107	9.1.4. پیران
109	10.1.4. گرسیوز
111	11.1.4. طوس
115	12.1.4. فرامرز
116	13.1.4. گودرز
117	14.1.4. فریبرز
118	15.1.4. شیرنگ بهزاد
120	16.1.4. پیلسم
121	17.1.4. بهرام گودرز
122	18.1.4. زنگه‌ی شاوران
123	19.1.4. گروه زره
124	20.1.4. دمور
125	21.1.4. زن جادو
126	22.1.4. گلباد

127	23.1.4. مادر سیاوش
128	24.1.4. گلشهر
129	25.1.4. سُرخه
130	26.1.4. زواره
131	27.1.4. باژخواه (رودبان)
131	28.1.4. شبان
132	29.1.4. ورازاد
133	30.1.4. راهنمای گیو
134	31.1.4. شیده
134	32.1.4. راهنمای زواره
135	33.1.4. گرگین، خراد، شیدوش، شاپور، گرازه، فرهاد، رُهام
135	34.1.4. لَهَاك
136	35.1.4. فرشیدورد
136	36.1.4. روین
136	37.1.4. هومان
137	38.1.4. بارمان
138	39.1.4. کُهرَم
138	40.1.4. نَسْتِهَن و پولاد
138	41.1.4. سِپَهَرَم
139	42.1.4. هُجیر
139	43.1.4. زال
140	44.1.4. هیربند
140	45.1.4. طُورگ
141	46.1.4. منجمان

142 موبدان	47_1.4
143 خواهران سیاوش	48_1.4
143 خواهران گلشهر	49_1.4
2.4. عناصر دیگر		
144 موضوع	1.2.4
144 درونمایه (فکر، معنا)	2.2.4
146 طرح	3.2.4
149 کشمکش	4.2.4
151 گره افکنی	5.2.4
154 گره گشایی	6.2.4
155 بحران	7.2.4
156 تعلیق (هول و ولا)	8.2.4
157 نقطه‌ی اوج	9.2.4
158 زمان	10.2.4
164 مکان	11.2.4
169 زاویه‌ی دید	12.2.4
171 حقیقت‌مانندی	13.2.4
3.4. ویژگی‌های ساختاری		
172 قالب	1.3.4
173 وزن	2.3.4
173 قافیه و ردیف	3.3.4
176 تعداد ابیات	4.3.4
177 صور خیال	5.3.4

فصل پنجم: بررسی ساختاری و محتوایی سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان

1.5. شخصیت‌ها

180	1.1.5. سیاوش
184	2.1.5. کیخسرو
189	3.1.5. رستم
193	4.1.5. کاوس
194	5.1.5. افراسیاب
198	6.1.5. فرنگیس
200	7.1.5. سودابه
201	8.1.5. گیو
204	9.1.5. زال
206	10.1.5. فرزندان
208	1.10.1.5. برزو
208	2.10.1.5. فرامرز
209	3.10.1.5. جهانگیر
209	4.10.1.5. جهانبخش
210	5.10.1.5. سام
210	11.1.5. شیرنگ بهزاد
211	12.1.5. زهره‌لی
213	13.1.5. پیران
214	14.1.5. گرسیوز
215	15.1.5. سرخاب شاه
216	16.1.5. دیو جادو

217 گلباد	17-1.5
218 دو سوار سیاهپوش تورانی	18-1.5
219 سرداران دریاکناری	19-1.5
220 شیردم	20-1.5
221 هومان	21-1.5
222 سیامک	22-1.5
222 شیرگیر	23-1.5
223 شیده	24-1.5
224 زواره	25-1.5
224 طوس	26-1.5
225 مادر سیاوش	27-1.5
225 جلادان	28-1.5
226 کنیزان	29-1.5
228 منجمان و رمالان	30-1.5
230 وزیران	31-1.5
231 گلنار	32-1.5
231 مرزبان	33-1.5
232 تخاره	34-1.5
 عناصر دیگر	2.5
232 موضوع	1.2.5
233 درونمایه (فکر، معنا)	2.2.5
237 طرح	3.2.5
241 کشمکش	4.2.5

246	5.2.5. گره افکنی
252	6.2.5. گره گشایی
254	7.2.5. بحران
255	8.2.5. تعلیق (هول و ولا)
256	9.2.5. نقطه‌ی اوج
257	10.2.5. زمان
267	11.2.5. مکان
273	12.2.5. زاویه‌ی دید
275	13.2.5. حقیقت‌مانندی

3.5. ویژگی‌های ساختاری

276	1.3.5. قالب
276	2.3.5. وزن
277	3.3.5. قافیه و ردیف
280	4.3.5. تعداد ابیات
281	5.3.5. صور خیال

فصل ششم: تحلیل تطبیقی ساختاری و محتوایی سیاوش‌نامه‌ی فردوسی و سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان

1.6. شخصیت‌های مشترک

284	1.1.6. سیاوش
289	2.1.6. کیخسرو
292	3.1.6. رستم
298	4.1.6. کاوس
300	5.1.6. افراسیاب

303	6.1.6. فرنگیس
304	7.1.6. سودابه
307	8.1.6. گیو
308	9.1.6. پیران
310	10.1.6. گرسیوز
311	11.1.6. طوس
311	12.1.6. فرامرز
312	13.1.6. شیرنگ بهزاد
312	14.1.6. گلباد
313	15.1.6. مادر سیاوش
314	16.1.6. زواره
314	17.1.6. شیده
315	18.1.6. زال
315	19.1.6. منجمان
	2.6. عناصر دیگر
316	1.2.6. موضوع
316	2.2.6. درونمایه (فکر، معنا)
318	3.2.6. طرح
321	4.2.6. کشمکش
324	5.2.6. گره افکنی
329	6.2.6. گره گشایی
329	7.2.6. بحران
330	8.2.6. تعلیق (هول و ولا)
331	9.2.6. نقطه‌ی اوج

331	10.2.6. زمان
337	11.2.6. مکان
340	12.2.6. زاویه‌ی دید
341	13.2.6. حقیقت‌مانندی
3.6. ویژگی‌های ساختاری		
342	1.3.6. قالب
342	2.3.6. وزن
343	3.3.6. قافیه و ردیف
345	4.3.6. تعداد ابیات
345	5.3.6. صور خیال
346	نتیجه‌گیری و پیشنهاد
350	فهرست منابع و مآخذ
354	چکیده‌ی انگلیسی

پیش‌گفتار (مقدمه)

داستان‌گویی و روایت از آغاز تا کنون، در انواع گوناگونی نوشته شده است و انسان‌ها همواره از شنیدن روایاتی که در آنها تاریخ گذشته را به شکلی ملموس پیش روی خود می‌بینند، احساس شمع و خرسندی می‌کنند. داستان‌های شاهنامه که ریشه در تاریخ و ملت ایران دارد، خوانندگان را به وجد می‌آورد؛ اما فقط کسانی می‌توانند رمز و راز آن را دریابند که با مازهای رازش آشنایی داشته باشند. این اثر بزرگ در ظاهر روان و سهل است؛ اما سیمای تاریخ سرافرازی و افتخار ملی مردم ایران زمین را دربردارد. اشمال شاهنامه بر مضامین گوناگون و قدرت بیان فردوسی در این شاهکار بزرگ، شارحان را در برابر آن به ناتوانی واداشته است.

داستان سیاوش از پیچیده‌ترین داستان‌های این اثر عظیم است که در آن آمیختگی تراژدی با حماسه، بیان احساسی و عاطفی حکیم طوس و نیز استعارات و تشبیهات و کنایات زیبا از سهولت داستان می‌کاهد و آن را نیازمند دقت می‌کند. داستان سیاوش در بخش‌های گوناگون فرهنگ ایران اثرگذار بوده است. برای نمونه در موسیقی لحنی به نام "کین سیاوشان" وجود دارد. «کین سیاوش نام لحنی از سی لحن باربد که در برهان قاطع لحن بیستم آمده و نیز نوایی از موسیقی قدیم؛ کینه‌ی سیاوش نیز گفته شده است.» (اطرائی، 1371: 100) با آنکه از مرثیه‌سرایی در ایران باستان و دوران قبل از اسلام اطلاعات چندانی در دست نیست؛ اما این لحن از نمونه‌های مرثیه‌سرایی در ایران باستان به شمار می‌رود. «به گفته‌ی صاحب تاریخ بخارا مردم آن شهر سرودی داشته‌اند به نام "کین سیاوش" و با لفظ‌هایی موزون و با آهنگ موسیقی خاصی بر مرگ این شاهزاده‌ی جوان ایرانی که بی‌گناه خورش ریخته شد، مویه می‌کرده‌اند. اما از کیفیت این سرود و آهنگ آن و حتی از مراسمی که در دوران بعد از اسلام موقع خواندن آن اجرا می‌شده است هیچگونه اطلاعی نداریم.» (محبوب، بی‌تا: 26) برخی اقوام ایرانی نیز بعضی آهنگ‌های حزین محلی را با توجه به واقعه‌ی دردآور قتل سیاوش نام‌گذاری کرده‌اند. برای نمونه در برخی از سوگواری‌های «کهکیلویه زنهایی هستند که تصنیف‌های خیلی قدیمی را به آهنگ غمناکی به مناسبت مجلس عزا می‌خوانند و مویه می‌کنند. این عمل را سوشیوس (سوگ سیاوش) می‌نامند. نظیر همین در جزیره‌ی کرس به توسط زنها انجام می‌گیرد که voceri نامیده می‌شود.» (هدایت، 1344: 355) وجود این رسوم در میان اقوام ایرانی و چنین لحنی در موسیقی، نشانی از علاقه‌ی ایرانیان در همه‌ی ادوار به این داستان غم‌انگیز از میان مجموعه داستان‌های

شاهنامه است. طبیعی است که با وجود روی آوردن عامه‌ی مردم به چنین داستانی، شاعران نیز از آن بهره گیرند و آن را اساس کار خود قرار دهند.

قدرت و مهارتی که فردوسی در به نظم در آوردن داستان‌های شاهنامه نشان داده است، پای این روایات را به زبان‌های دیگر از جمله کردی نیز باز کرد. گویش کردی جنوبی در میان گویش‌های کردی، با سروده‌های الماس‌خان کندوله‌ای کرمانشاهی - شاعر قرن دوازدهم هجری - چندین داستان از جمله داستان سیاوش را در خود جای داده است که تا کنون از دید محققان شاهنامه و آثار کردی دور مانده‌اند. با توجه به جایگاه زبان و ادبیات کردی در ادبیات ایران و ارتباط آن با زبان و ادب فارسی؛ همچنین لزوم آشنایی هر چه بیشتر با شاهنامه و فردوسی و تأثیری که بر ادبیات زبان‌های دیگر داشته است، این ضرورت احساس می‌شود که آثار زبان کردی متأثر از این اثر عظیم معرفی، تحلیل و تطبیق شوند. الماس‌خان شاهنامه را که سمبل دلاوری ملت ایران است، سرمشق خویش قرار داده و داستان‌هایی از آن را با تصرف‌های شاعرانه و ذوقی لطیف به زبان کردی جنوبی برگردانده است. بدین خاطر سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان کندوله‌ای برگزیده شد؛ تا با سیاوش‌نامه‌ی فردوسی تطبیق و تفاوت‌ها و شباهت‌های ساختار داستانی آنها با یکدیگر مشخص شود.

بررسی و تحلیل ساختاری و محتوایی این دو منظومه (سیاوش‌نامه‌ی فردوسی و سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان) برای صاحب‌نظران ضروری است و به شناخت عناصر داستانی این دو اثر و نیز میزان تأثیرپذیری الماس‌خان از فردوسی در داستان‌پردازی کمک می‌کند. به همین منظور پایان‌نامه در یک پیش‌گفتار و شش فصل تهیه و تنظیم شده است که فصل اول به کلیات و تعاریف و فصل دوم به عناصر داستان و ویژگی‌های آنها اختصاص دارد؛ تا افراد بیشتری از این پژوهش بهره ببرند. در فصل سوم خلاصه‌ی دو داستان آورده شده است؛ تا خود خوانندگان در حین خواندن در میان آنها مقایسه‌ای داشته باشند و تفاوت‌ها و شباهت‌های سیر داستان‌ها برای آنها مشخص شود. در فصل چهارم با بررسی ویژگی‌های ساختاری و محتوایی سیاوش‌نامه‌ی فردوسی، الگویی برای تطبیق آن با سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان به دست داده شده و در فصل پنجم نیز سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان بر اساس این ویژگی‌ها معرفی گردیده است. در فصل ششم، دستاوردهای فصل چهارم و پنجم تحلیل و تطبیق گردیده و تفاوت‌ها و شباهت‌های ساختاری و محتوایی دو اثر نشان داده شده است. در بررسی محتوای داستان‌ها به عناصر داستانی همچون طرح، شخصیت، مکان، زمان و ... توجه شده است. قالب، وزن، قافیه و ردیف، تعداد ابیات و صور خیال (تشبیه، استعاره و کنایه) نیز ویژگی‌های ساختاری‌ای هستند که بررسی شده‌اند. برای ارجاع نقل‌قول‌ها "نام خانوادگی نویسنده، سال چاپ اثر و شماره‌ی صفحه" ذکر شده و برای متمایز کردن

کتاب‌هایی که سال چاپ و نویسنده‌ی آنها یکی است از یکدیگر، حروف (الف) و (ب) پس از سال چاپ اثر آمده است. در فهرست منابع و مآخذ نیز این حروف در کنار سال چاپ سال اثر ذکر شده است. یادآوری می‌شود که مآخذ ارجاع برای سیاوش‌نامه‌ی فردوسی، شاهنامه به کوشش جلال خالقی مطلق و برای سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان، سیاوش‌نامه‌ی این شاعر به تصحیح، مقدمه و تعلیق خلیل بیگ‌زاده است. در مورد ابیات شاهنامه، آدرس‌هایی مشابه (8/292/2) آمده که عدد اول از سمت راست، نشانگر شماره‌ی جلد؛ عدد دوم، نشان دهنده‌ی شماره‌ی صفحه و عدد سوم، شماره‌ی بیت در همان صفحه است. برای ارجاع ابیات سیاوش‌نامه‌ی الماس‌خان، شماره‌ی آنها آورده شده است. امیدواریم که این بضاعت ناچیز راه مطالعات تطبیقی در زمینه‌ی ادبیات فارسی و کردی را هموارتر کند و روزنه‌ای در ذهن علاقه‌مندان به تحقیقات تطبیقی بگشاید.

زینب رحمتی - بهمن 89

فصل اول

کلیات تحقیق و تعاریف